

УДК 821.112.2(436)-25.09:159.922.63
<https://doi.org/10.28925/2311-2425.2021.159>

АНТИУТОПІЯ КОНСТАНЦ ДЕННІГ “EXSTASY RAVE”: РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СТАРОСТІ

Гайдаш А. В.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Тимошенка, 13-Б, м. Київ, Україна, 04212
a.haidash@kubg.edu.ua
ORCID iD 0000-0001-8200-2875

Кадубовська С. С.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Тимошенка, 13-Б, м. Київ, Україна, 04212
s.kadubovska.kubg.edu.ua
ORCID iD 0000-0001-6232-2580

У статті автори вивчають репрезентації старості в н'єсі-антиутопії К. Денніг “Exstasy Rave”. У тексті драми старість сприймається як фізичний і моральний занепад та тягар для суспільства. У майбутньому дискримінаційні практики щодо старшого покоління не лише вербальні, а й фізичні (примусова евтаназія). Проблемно-семантичні аспекти тілесності в драматичному тексті становлять сегмент ейджистського дискурсу, часом з політичним забарвленням. Денніг пропонує механізми ремодельовання ейджистської свідомості засобами жіночої персонифікації твору.

Ключові слова: старіння, літні дійові особи, ейджизм, антиутопія, Констанц Денніг, “Exstasy Rave”, тілесність.

Anna Gaidash, Svitlana Kadubovska

Old age representations in Constanze Dennig's dystopia “Exstasy Rave”

The paper tackles the representations of old age in Constanze Dennig's dystopia “Exstasy Rave”. Modern theatrical tendencies and the role of drama as a mouthpiece of social ideas, in particular the issues of aging and old age, are related; ageist stereotypes in the text of Constanze Dennig are analyzed; problem-semantic aspects of corporeality are studied; the possibilities of author's remodeling of discriminatory stereotypes of old age are inferred. The challenges presented by the Austrian woman playwright in her drama allow us to attribute her work to the post-dramatic theater, which in Lehmann's sense is able to help restore the social continuum and support society's internal unity. Through the mouths of the protagonists and the nonverbal plane, Dennig's drama becomes a means of communication in society. The analyzed age stereotypes of the play reveal the author's reflection on the social challenges of modern Western society, including the attitude to the third age and the aging process. In the dystopia, old age is perceived as a physical and moral decline and a burden on society. In the future, discriminatory practices against the older generation are not only verbal, but also physical (forced euthanasia). There are manifestations of self-stereotyping by the aged dramatis personae themselves. Carefully read problem-semantic aspects of corporeality in a dramatic text are a segment of ageist discourse, sometimes with a political color. Yet, the woman playwright offers mechanisms for remodeling the ageist consciousness by means of the female characters (Eva, Michaela). Dennig constructs a sharply negative vision of the potential consequences of the ageist attitude towards the elderly because she observes their roots in the socio-economic and moral-ethical issues of today. Thus, old age is a litmus test for the social morality of Europeans, who set an example to the younger generation with their attitude to old age.

Key words: aging, elderly characters, ageism, dystopia, Constanze Dennig, “Exstasy Rave”, corporeality.

Вступ. У сучасній німецькій театральній традиції Х.-Т. Леман вбачає присутність певної політичної «публіцистики», яка перебуває у русі попри «нездоланну прірву між політичним началом, яке створює правила, і мистецтвом, яке завжди створює винятки», адже не можна помислити театр поза трансгресією або виходом за межі [5, 291, 297]. Спостерігаючи захід традиційного театру і драматичної п'єси, Леман менш із тим залишає надію на формування в його висохлих надрах нової естетики, яка задовольнятиме потреби суспільства (що робив класичний театр впродовж декількох міленіумів), оскільки зараз «суспільство і драма не поєднуються разом» [5, 303]. Такою естетикою німецький науковець називає постдраматичний театр з акцентом на тілі виконавця з оперттям на традиційну тематику (часто в новому світлі), складовими якої залишаються тайна, смерть, занепад, розлука, провина, жертва, ерос і старість.

У ХХ–ХХІ ст. проблема старіння населення постає однією з важливих проблем західної цивілізації. Старіння населення — це процес, який характерний для всіх європейських держав, де висока частка людей літнього віку досягається, головним чином, збільшеною тривалістю життя. Старіння зростає дедалі як наслідок демографічних змін народжуваності, смертності і частково міграції. Тож останніми роками демографи, соціологи та геронтологи (А. Баріентос, Б. Кірстен, С. Вілсон, Дж. Бонгартс, З. Ціммер, Д. Філіпс, Л.І. Дяченко, О. Крентовська, М. Свенчіцькі, М. Дністрянський, Л.А. Чепелевська, О.П. Рудницький, О.М. Дзюба, О.А. Палієнко) б'ють на сполох. Статистика свідчить, що до 2050 р. вперше у світовій історії людей віком понад шістьдесят стане більше, ніж дітей до чотирнадцяти років [6]. У зв'язку з цим фахівці передбачають серйозні економічні й соціальні проблеми, зокрема гарантовану світову економічну кризу, різке зменшення податкових надходжень, скорочення національних бюджетів, а разом із цим — скорочення пенсій і медичних послуг.

Для німецькомовних країн проблема старіння населення також є актуальною. У 2010 р. в рамках проекту «Жити до сотні: культурне захоплення довголіттям», що входив до програми «Інтернаціоналізація в гуманітарні науки», була створена міжнародна організація ENAS (The European Network in Aging Studies) — Європейська мережа досліджень старіння. Після завершення проекту ENAS набула статусу офіційної міжнародної асоціації з центром у м. Грац (Австрія) [10]. Природно, що сучасні німецькомовні письменники починають розробляти тематику старіння і літнього віку, зокрема Констанц Денніг, чия п'єса «Exstasy Rave» про проблематичне майбутнє літніх європейців привернула увагу авторів цієї розвідки. Актуальність дослідження драми

К. Денніг зумовлена її популярністю у Західній (і почасти Східній) Європі та потребою впровадити її до академічного середовища і театрального простору в Україні. Прем'єра п'єси відбулась у 2003 р. в Австрії у м. Грац у театрах «Theater am Ortweinplatz» і «Erstes Wiener Lesetheater». Інші вистави за цією драмою відбулися у м. Мюнхен (Artikult Theater), культурному центрі Kultur- und Bürgerhaus Pelkovenschlössl, у м. Москва (театр ім. М.Н. Єрмолової та під час міжнародного фестивалю «Net Festival»), у м. Братислава (Divadlo Arena), та м. Варшава (театри «ADiT» і «Ateneum»). Крім того, п'єса увійшла до збірки «ШАГ 2», що складається з 10 перекладених за сприянням Гете Інституту на російську мову популярних творів нової німецькомовної драматургії. Мету статті автори вбачають у вивченні репрезентацій старості в п'єсі-антиутопії К. Денніг «Exstasy Rave». Серед поставлених завдань статті є: 1) осмислити сучасні театральні тенденції і роль драми як рупора суспільних ідей, зокрема у питаннях старіння і літнього віку; 2) проаналізувати ейджистські стереотипи в канві твору К. Денніг; 3) висвітлити проблемно-семантичні аспекти тілесності в драматичному тексті «Exstasy Rave»; 4) простежити можливості авторського ремодельовання дискримінаційних стереотипів старості.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Хоча основний масив теоретичного підґрунтя статті зосереджений на питаннях геронтогенезу і його маніфестаціях у тексті п'єси, важливо згадати про місце і роль драми й театру як концептуальної рамки дослідження. Доречність рефлексій Х.-Т. Лемана з приводу зміни (якщо не тотального зникнення) звичної театральної парадигми, представлених у **Вступі**, підтверджується його ж таки баченням майбутнього літературного виду, який дослідник пропонує називати постдраматичним театром. Науковець знаходить пояснення того, що «театр відмовився від ідеї начала і кінця» у точних науках: «Наукова теорія Всесвіту, який ритмічно розширюється і стискається, теорія хаосу і теорія ігор ще більше дедраматизували реальність» [5, 303]. Колись театр був місцем комунікації, а драма його комунікаційним засобом. Однак «драматурги адаптують тексти під впливом світу, який швидко змінюється» [5, 79]; отже, і варіації на тему збільшеної тривалості людського життя дедалі частіше з'являються на сцені (наприклад, у німецькомовній драматургії це «Гостина старої дами» (1956) Ф. Дюрренматта і «Серце боксера» (1996) Л. Хюбнера). Сучасні драмознавці (П. Штефанек, Л. Світцький) переконані у тісній взаємодії драми і геронтогенезу, адже «драматична сконденсованість і насиченість художнього світу п'єси, зумовлена сценічністю, та інтерактивність, закладена у форматі театральної вистави, дозволяє драмі як літературному роду виразно й наочно

представляти маркери старіння, що уможлиблює залучення до аналізу вікової динаміки старіння в драматургії вистав за п'єсами з геронтологічними аспектами» [1, 11].

Категорії «вік» та «старіння» викликають посилену увагу в різних сферах суспільного життя. Вік — це не лише біологічний та соціальний факт, але і культурний [10]. Озброївшись базовими знаннями з галузей геронтології, соціології і психології, американські гуманітарії, зокрема літературознавці, почали прискіпливо вивчати й перчитувати знакові і маловідомі художні тексти з віковими аспектами літнього віку для глибшого розуміння викликів старості у сучасному світі. Саме як явище не просто культурне, а сформоване культурою, і розглядає старіння М. Гуллетт у своїй книзі “Aged by culture” [11, 12, 101]. Цей підхід, релевантний і для нашої розвідки, полягає в тому, що індивідуума роблять старим культурні нормативи, домінуючі у соціумі на момент інволюційних процесів першого. Гуллетт стверджує, що велика частина того, що ми відчуваємо зі збільшенням віку (крім природних наслідків біологічних процесів), зумовлена соціальною культурою. Американська дослідниця робить ці висновки на підставі вивчення сучасного їй суспільства, яке, на її думку, стало простором соціального і культурного відторгнення людей літнього віку, що уможлиблює ейджистські практики (дискримінації на основі віку) [11, 7]. У своїх дослідженнях віку Гуллетт висвітлює вік та старіння як комплексний, інтерсекційний, соціальний та психологічний конструкт, як низку опосередкованих відносин між людьми, що перебувають на різних фазах життєвого шляху [11, 179–196]. Схожі тези подібуємо у працях Б. Ваксман і К. Вудворд — засновниць літературознавчої геронтології у США. Якщо перша засвідчує продуктивне і динамічне старіння літніх жіночих персонажів на матеріалі *Reifungsroman* (роман зрілості) [12], то друга викриває ейджистські репрезентації старості, інтерпретує персонифікацію літніх дійових осіб і маркери старіння при зверненні до психоаналітичного прочитання знакових праць сучасності (З. Фройд, В. Вульф, Р. Барта, М. Пруста, С. Бекета) [13].

Як зауважує Х.-Т. Леман, «Німеччина в образотворчому мистецтві й повсякденній культурі слухняно наслідує американські впливи» [5, 85]. Крім потужних осередків вивчення старіння і третього віку в США (Е. Вайетт-Браун, Б. Ваксман, К. М. Вудворд, М. М. Гуллетт, А. Дефалко, В. Ліпскоум, Е. Саїд, С.Б. Хеннберг) і Великій Британії (Д. Воллас, Дж. Кінг, Х. Смолл, С. Фалкус, Т. М. Фолкнер, М. Хепворт) сформувалася і продуктивна плеяда західноєвропейських дослідниць (у тому числі й німецькомовних) з центром у Граці (Р. Маєрхофер, У. Крібернегг, Д. Гремсхеммер-Хол, М. Оро-Пік'єрас та ін.). Додамо, що в українському літературознавстві проблем старості побіжно

торкається Т. Кирилова при аналізі сучасного німецького жіночого роману [1].

Методологія дослідження. У ХХ і ХХІ ст. культурний нарратив старіння і літературні репрезентації літнього віку досліджують С. де Бовуар, Р. Маєрхофер, К. У. Майєр, П. Балтес, Л. Розенмайєр, Х.-В. Валь, А. фон Хюльзен-Еш та ін. При прочитанні драми К. Денніг спираємося на пентаду проблемно-семантичних і поетикальних аспектів вікової динаміки дискурсу старіння, запропоновану в розвідці «Дискурс старіння у драматургії США: проблемне поле, семантика, поетика» [1]. Культурно-історичний підхід дає змогу окреслити літературознавчу панораму для заглиблення у драматичний текст; за допомогою методу «ретельного читання» проаналізовано тематичні вузли, персонифікацію геронтогрупи множинного протагоніста та поетикальні особливості цього твору для сцени.

Результати дослідження та обговорення. Констанц Денніг — сучасна австрійська драматургиня та практикуюча лікарка-психіатр, що поєднує свою медичну практику одночасно з творчою роботою. Зі своїми пацієнтами з психіатричної практики залучає психодраму і танцювально-рухову терапію. Її п'єса “Ecstasy Rave” являє собою «чорний гротеск, який цинічно вказує на проблему старіння суспільств» [8]. Денніг рефлексує про ставлення до людей похилого віку в майбутньому разом з проєкцією на сучасний стан старіння населення в розвинених державах, ейджистське ставлення до старих людей і моральних цінностей суспільства, представленою авторкою кризою призми знецінення людського життя, що втілюється в примусовій евтаназії ((від *грец.* εὖ — добре, *ὄνατος* — смерть) — навмисному позбавленні життя безнадійно хворої людини з метою припинення її страждань [3]) літніх дійових осіб. Уточнимо, що ейджизмом вважається створення стереотипів і дискримінація окремих людей або груп людей за віковою ознакою; ейджизм може проявлятися у різних формах, включаючи упережене ставлення, дискримінаційну практику або інституціональні заходи політики та практики, які сприяють закріпленню стереотипних уявлень [7].

Назва п'єси К. Денніг походить від назви електронної танцювальної музики Rave, що грає у клубах, нічних вечірках та Rave-фестивалях. Часто відвідувачі таких заходів вживають наркотичну речовину під назвою Ecstasy задля відключення свідомості від реальності й розчинення в музиці. Стереотипно електронна музика і наркотики асоціюються з молоддю, протиставлення з якою формує генераційні розриви зі старшими поколіннями, а отже, міжпоколіннів конфлікти, що призводять до дискримінаційних практик. Проте під супровід синтезованої музики (наприклад, Gotan Project) в результаті прийому психоактивної субстанції завершують життя безталанні ста-

рі у далекому 2034 р. у вигаданій країні — Союзі демократичних штатів, де кожен мешканець старший за 75 повинен пройти тест на розумові здібності. І лише тим, хто складе іспит, дозволено продовжувати жити. Якщо старі не наберуть необхідну кількість балів, на них чекатиме остання в їхньому житті вечірка “Exstasy Rave”, яка являє собою евтаназію, завуальовану під веселе свято з частуванням, напоями і улюбленою музикою приречених. Додамо, що в антиутопії Денніг важлива роль приділяється музичному супроводу: так, при виголошенні вироку Ернсту лунає реквієм “Stabat Mater”; музичною темою Антона стає пісня Боба Ділана “Knockin’ on Heaven’s Door”, яка у світовому кінематографі пов’язана з однойменним німецьким фільмом (1997) про останні дні життя невиліковно хворих чоловіків.

Жінка-драматург вибудовує геронтогрупу з п’яти літніх дійових осіб: 82-річної Єви Пілінгер — магістра історії та германістики; 81-річних Гертруди Мурауер, хворої на Паркінсон і прикутої до інвалідного візка, та Міхаела Прімшиц; 80-річного мисливця Ернста Бранда і 83-річного доктора юридичних наук Антона Лезяка. Вони разом чекають результатів пройденого тесту, які оголосять під час веселого телешоу, наскрізь пронизаного цинічністю і байдужістю до життя та почуттів літніх персонажів. Так, текст п’єси Денніг поєднує мізансцени групового психоаналізу (Акт 1) з жанром розважального шоу (Акт 2). Дія покликана занурити глядача в атмосферу телевізійної програми: в експозиції п’єси в глибині сцени гример (у першому акті — медсестра Яра, у другому — помічниця ведучого шоу Сузі) наносить макіяж п’ятьом головним дійовим особам. Завдяки цій метатеатральній сцені, в основі якої діє ілюзійний світ, глядач потрапляє всередину розважальної програми [2, с. 55]. Генетична спадковість драми, дух якої «переселився спочатку в кінематограф, а згодом — у телебачення» [5, с. 121], продовжує виконувати свою іманентну функцію створення ілюзії в тексті п’єси “Exstasy Rave”, адже «ідеальність метафори театру полягає у самій його природі, яка ставить під сумнів, що є справжнім, а що — ілюзорним» [13, с. 55].

Репрезентації ейджистських стереотипів у п’єсі. Жорстоко щодо учасників теледійства поводить себе ведучий шоу Мареш. Три жінки успішно пройшли тест, але ведучий не відмовляє собі в задоволенні познущатися над ними. Мареш спочатку говорить, що Єва нібито не склала екзамен, потім зізнається у жарті, за що літня жінка двічі дає йому ляпаса. За авторською ремаркою, Мареш користується виявом гніву Єви, аби ще більше принизити стару: дозволяє їй наносити йому удари, під’юджуючи її. Так, він говорить про Єву: «Є ще порох у цих старих кістках!» (що є дискримінаційним висловлюванням), після чого стає на коліна і цілує ступні її ніг. Наступної миті

звертається до публіки у залі, зауважуючи: «<...> *терпіти не можу старих*» [2, с. 128]. Після оголошення вироку Міхаелі ведучий двічі обіймає стару, радить їй більше тренуватися і приймати ліки проти маразу. Мареш хоче її поцілувати, але натомість кусає в щоку (невербальний елемент у традиції театру абсурду виказує справжню реакцію Мареша). Особливо обурливе його ставлення до Гертруди, яку він зустрічає словами, що такі старі у візочку мають одразу йти на евтаназію-вечірки. Єдине, що може врятувати літню жінку, за словами Мареша, — вагітність. Зневажливо звертається до присутніх на шоу чоловіків із пропозицією запліднити Гертруду. На відміну від жіночих дійових осіб Антону й Ернсту не щастить: обидва провалили тест. Складати іспит у старшому віці — принизливо; це призводить до інфантилізації (процесу набуття дорослими людьми рис, властивих організму дитини, небажання брати на себе відповідальність), що є ейджистською дискримінаційною практикою щодо старших членів суспільства.

Проте найбільшим виявом ейджизму в п’єсі є рішення суспільства у майбутньому вибірково вбивати своїх найстарших членів суспільства по досягненню ними літнього віку. Причинами такого рішення є економічні фактори, про які повідомляють власне літні дійові особи під час очікування: юрист за фахом Антон пояснює стан економіки Союзу демократичних штатів як порочне коло. Гроші 80-річних були витрачені ще їхніми батьками, відповідно, гроші їхніх власних дорослих дітей витратили вони самі: «*Кому це сподобається? Працювати на старих? (Обіймає Єву). Коли ми були молодими, ми би також не хотіли працювати на старих?*» [2, с. 122]. Ернст певен, що дії держави є природними та правильними щодо старих і хворих, які літній мисливець порівнює з санітарним відстрілом (що вважає своїм найвищим обов’язком), проте обурений власним вироком, в результаті чого зазнає епілептичного нападу.

Представник молодшого покоління, ведучий шоу, займає відкрито ейджистську позицію, демонструючи лють і ненависть до літніх людей, які, на його думку, безпідставно займають місце молодших поколінь: «*До чого ж відразливо. Я не знаю як вам, але я терпіти не можу старих. В кінці таких шоу мені завжди хочеться блювонутти. И цей запах сечі ніколи не вивітриться з нашої студії. (Кандидатам.) Вам би повіситись всім, повіситись, як тільки сімдесят п’ять стукне, замість того щоб вішати цю проблему на державу*» [2, 128].

Масштаби примусової евтаназії ілюструє репліка ведучого «*Дозвольте представити вам групу сьогоднішнього дня номер “двісті сімдесят два”*» [2, 125]. Крім того, безвихідне становище учасників шоу передано в моменті, коли ведучий

видає їм свідоцтво з дозволом на життя чи про примусову евтаназію на вечірці шляхом передачі імпульсу, який проявляється на зап'ясті. Це нагадує нам помітки, які фашисти вибивали приреченим в'язням концтаборів на руках. Вони слугували групуванню та соціальній стигматизації в'язнів. Такій саме стигматизації підлягають в п'єсі й люди, що досягнули 75 років, і не лише під час шоу. Ця стигма залишається на них через їхній вік протягом подальшого життя і не лише у вигляді свідоцтва, яке позбавляє їх права вибору. Такою самою стигматизацією є і ставлення до них держави, що прирікає їх, та оточуючих людей, що виявляється у байдужому цинізмі ведучого, його помічниці та глядачів шоу.

Проте у фіналі навіть у цинічного Мареша від жаху перехоплює подих, він виглядає зламаним, коли серед кандидатів на смерть бачить свого наставника — доктора юридичних наук Антона Лезяка. Антон визнає, що провалив цей тест свідомо, бо з нього вже досить і його місце потрібне комусь іншому. Кульмінацією стає зізнання Антона глядачам про те, що цей тест він створив власноруч, за участю Мареша. Старий юрист не бачить більше сенсу у своєму існуванні, адже він навіть уявити собі раніше не міг, що його творіння, тест "Rzffz 2" стане в пригоді програмі знищення.

В тексті п'єси частотними є вияви самостереотипізації (стійкого упередженого мислення з вираженим негативним відтінком по відношенню об'єкта до самого себе): Єва визнає, що старі учасники шоу займають «<...> місце молодих, їхні гроші, їхнє повітря» [2, с. 122]. Антон також схильний до самостереотипізації: «*Мoje життя — це лише купа уламків*» або «*Нам, старим, навіть страх не личить, вважається, що ми для цього надто тупі*» [2, с. 124].

Проблемно-семантичні аспекти тілесності в тексті п'єси Денніг. Однією із стратегій драматурга знешкодження ейджистського ставлення до вразливої групи населення є звернення до тілесності. Якщо в класичному театрі «*тіло спеціально дисциплінували, тренували й формували*», то з епохи модернізму різноманітні аспекти тілесності (хвороба, сексуальність, старість, колір шкіри) набули сценічної автономності і стали окремими темами [5, с. 267]. Постдраматичний театр визнає і демонструє неідеальне й недосконале тіло. У п'єсі "Exstasy Rave" всі геронтоперсонажі говорять про старечі недуги: Єва про викривлений хребет, болі у плечах і потилиці; Міхаела про біль у стегні; Антон про страждання 40-річної давнини від попереку до кінчика мізинця на нозі; свій немічний стан і свої поважні роки Ернст стереотипізує, називаючи себе «*руїною*» через проблеми з попереком [2, с. 117]. Попри свої скарги кожен з них намагається дотримуватися активної стратегії старіння. Антон любить грати в теніс, Ернст — завзятий мисливець, Міхаела —

сексуально приваблива і зацікавлена в інтимних стосунках жінка. Найбільше страждає Гертруда — через хворобу Паркінсона їй важко вимовляти слова, тому здебільшого жінка мовчить. Втім, коли хвороба відпускає, Гертруда дає правильну математичну відповідь на тестове питання з екзамену. Більше того, вона науково пояснює природу своєї хвороби, встає з візочка і грає на скрипці.

Тілесність пізньої зрілості в контексті п'єси Денніг набуває політичного забарвлення, що зрозуміло не лише з примусової евтаназії старих, які не продемонстрували відповідний когнітивний рівень знань, але й з усього перебігу життя старших представників суспільства: «*Це покоління, яке вважає кожного, кому за 60, фашистами. Це покоління, яке вигадало гуманне суспільство, в якому навіть кровотеча з ясен не допускається. Навіщо нас напихували модними продуктами без холестерину, забороняли курити, змушували займатися фізкультурою, вічно проходити диспансерізацію? Навіщо, якщо нас зараз все одно прикінчать здоровенькими?*», — запитує Антон незадовго до свого вироку [2, с. 125].

Механізми ремодельовання ейджистської свідомості. Попри часто незадовільний стан здоров'я, песимізм і агресію (виявлені головню у висловлюваннях Антона й Ернста), які формують самостереотипізацію літніх дійових осіб Денніг, яскравим контрастом виділяються їхні позитивні емоції, розум і бажання жити та насолоджуватись життям, що зовсім не поступаються по силі молодшому поколінню. В образі Єви Пілінгер вбачаємо потенціал ремодельовання ейджистської свідомості. Літня жінка, чие особисте життя не відбулося через люблячу відданість Антону, є справжнім гуманістом, переконаним, що не можна примусово обривати життя людині, коли вона того не прагне. Своім власним прикладом (чуйність до Гертруди, коли тій стає погано; самопожертва своїм життям заради коханого Антона) Єва демонструє, що «*старі здатні на набагато більше, ніж про нас думає молодь*» [2, с. 127]. Дізнавшись про вирок Антона, Єва пропонує йому своє місце (прочитуємо — життя), адже на її переконання: «<...> *вік — це не заслуга, але і не злочин*» [2, 132].

Знешкодження дискримінаційних стереотипів стосовно тілесності у зрілому віці уособлює Міхаела на вербальній і невербальній площинах. Завдяки її образності ремодельується питання сексуальності літніх жінок, чії «сексуальні потреби не просто ігноровані, а вважають чимось сороміцьким» [1, 84]. Жіноча автоеротичність Міхаели (спогади про загравання її померлого чоловіка, неприхований флірт з Ернстом) сприяє життєствердженню літньої дійової особи, яка відверто зізнається, що не хоче помирати. Навіть на своїй останній вечірці мріє сподобатись відомому співаку. Міхаела сповідує активну стратегію старін-

ня — розповідає присутнім про свої подорожі до Венеції з дітьми і клубом для старих. Під час програми Міхаела ще більше розкривається як чуттєва жінка, яка любить цукерки «Рафаело», мріє наступного року посадити квасолю, а потім зібрати її врожай [2, с. 127]. Її образ спростовує ейджистський стереотип асексуальності літніх людей і сексуальні табу навколо жіночої старості.

У фіналі шоу після затемнення з'являється промінь прожектора, в якому — Антон і Єва з величезним животом — символом вагітності. Обидва сміються, адже за законом майбутні батьки не підлягають знищенню. «*Ось зараз вони вже ніколи до нас не дістануться*», — заявляє Єва публіці [2, с. 133]. Утопічне вирішення проблеми смерті, що перегукується з драмою абсурду поляка Т. Ружевича «Стара жінка висиджує» (1966), уявляється театральною умовністю. В цьому відношенні антиутопія «Exstasy Rave» продовжує традицію класичної драми, яка «вважає смерть як щось попереднє, не як основу будь-якого досвіду, але швидше показує нам життя, яке рухається до смерті» [5, 115]. Попереднє затемнення світла, коли Єва з Антоном ідуть додому, взявшись за руки, можна трактувати як їхній відхід з життя, тоді як їхнє повернення на сцену в проміні світла вбачається як пере/відродження дійових осіб у майбутньому.

Сама К. Денніг висловлюється однозначно з приводу висвітлених в її творі проблем: «Я дотримуюся дуже радикальної та суворої позиції щодо себе, бо вірю, що ніхто не в праві проводити межу в цій проблемі. Із сотні людей, що перебувають у коматозному стані після аварії, одужає, можливо, лише один. І ви не знаєте, чи це буде саме той, хто зараз лежить перед вами. Я за те, щоб рятувати життя, а не знищувати його. І за свої 26 років роботи лікарем я ніколи не бачила, щоб хтось говорив: «Добре, що він помер». Навіть саме лише визначення «erlöst» (з нім. вивільнився, позбавився) <...> зруйнує бар'єри, які вже не можна буде відновити» [9, с. 125].

Констанц Денніг іноді закидають те, що вона лише висвітлює певні проблеми і не намагається дати вказівки щодо вирішення конфлікту. Дійсно, драматург не дає готових відповідей на питання морального та етичного характеру і вважає, що митець не зобов'язаний робити це. Вона порушує питання ставлення до літніх людей як до важкого тягаря в антиутопічному, іноді гротескному світлі в сатиричній і трагіфарсовій манері з метою усвідомлення ейджизму, притаманні сучасному

розвиненому суспільству, словами Антона, який пророкує Марешу: «*Ось побачите, і до вас колись черга дійде*» [2, 132]. Денніг намагається застерегти нас від непоправних помилок, які може скоїти людство, якщо перестане цінувати людську гідність та людське життя в будь-якому його прояві. Лікар і митець закликає нас замислитись та взяти на себе відповідальність за наше майбутнє вже сьогодні, доки воно не настало, бо завтра вже може бути запізно.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виклики, представлені австрійською жінкою-драматургом в антиутопії «Exstasy Rave», дають можливість зарахувати її твір до постдраматичного театру, який у леманівському розумінні здатний сприяти відновленню соціального континууму і підтримці суспільством своєї внутрішньої єдності. Вустами дійових осіб і невербальною площиною драма К. Денніг стає комунікаційним засобом соціуму.

Проаналізовані ейджистські стереотипи п'єси розкривають авторську рефлексію щодо соціальних викликів сучасного західного суспільства, зокрема ставлення до третього віку і процесів старіння. У змодельованій антиутопії старість сприймається як фізичний і моральний занепад та тягар для суспільства. У майбутньому дискримінаційні практики щодо старшого покоління не лише вербальні, а й фізичні — не надто розумних відправляють на примусову евтаназію. Нерідкими у тексті п'єси є вияви самостереотипізації власне літніми дійовими особами. Ретельно прочитані проблемно-семантичні аспекти тілесності в драматичному тексті становлять сегмент ейджистського дискурсу, часом з оприявленим політичним забарвленням. Втім, жінка-драматург пропонує механізми ремодельовання ейджистської свідомості засобами жіночої персоносфери твору (Єва, Міхаела). К. Денніг конструює різко негативну картину потенційних наслідків ейджистського ставлення до людей літнього віку тому, що вбачає їхній корінь у соціально-економічних і морально-етичних питаннях сьогодення. Так, літній вік є лакмусовим папірцем для суспільної моралі європейців, які своїм ставленням до старості подають приклад молодшим поколінням. Наступним кроком у розробці теми літнього віку і старіння у німецькомовній драматургії є вивчення п'єси «Серце боксера» (1996) Л. Хюбнера в рамках літературознавчої геронтології.

ДЖЕРЕЛА

1. Гайдаш А.В. Дискурс старіння у драматургії США: проблемне поле, семантика, поетика: монографія. Дніпро: Акцент ПП, 2019. 416 с.
2. Денніг К. Exstasy Rave. Шаг — 2. Новая немецкоязычная драматургия. Москва: Немецкий культурный центр им. Гёте, 2005. С. 109–133.

3. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18586 (дата звернення: 20.02.2021).
4. Кирилова Т.А. Стратегії репрезентації жіночої суб'єктивності в прозі німецьких письменниць 1990–2000-х рр. (на матеріалі романів Г. Мюллер, М. Марон та Дж. Ерпенбек): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.04. Київ, 2014. 200 с.
5. Леман Х.-Т. Постдраматический театр / пер. с нем., вступ. ст. и коммент. Натальи Исаевой. Москва: ABCdesign, 2013. 312 с.
6. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/888388.html> (дата звернення: 20.02.2021).
7. Шевченко З.В. Словник гендерних термінів. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2016. URL: <http://a-z-gender.net/ua/ejdzhizm.html> (дата звернення: 20.02.2021).
8. Artikult Theater. URL: <https://artikulttheater.de/exstasy-rave/> (дата звернення: 20.02.2021).
9. Constanze Dennig: Exstasy Rave. Wien: Thomas Sessler Verlag, 2003. URL: http://sesslervelag.at/fileadmin/user_upload/flyer_pdfs/Exstasy_Rave_01.pdf (дата звернення: 20.02.2021).
10. European Network in Aging Studies. URL: <http://www.agingstudies.eu/page/Mission> (дата звернення: 20.02.2021).
11. Gullette, M. M. Aged by culture. The University of Chicago Press, Ltd, London. 2004. 267 p.
12. Waxman B. F. From the Hearth to the Open Road: a Feminist Study of Aging in Contemporary Literature. N. Y.: Greenwood Press, 1990. 205 p.
13. Woodward K. Aging and its discontents: Freud and other fictions. Bloomington and Indianapolis: Indiana UP, 1991. 244 p.

REFERENCES

1. Gaidash, A. V. (2019). *Dyskurs starinnia u dramaturhii SShA: problemne pole, semantyka, poetyka*. (Monohrafiia) [The Discourse of Aging in US Drama: Problem Field, Semantics, Poetics: a monograph]. Dnipro, Aktsent PP, 416 p. [in Ukrainian].
2. Dennig, C. (2005). Exstasy Rave. SHAG — 2. *Novaia nemetskoyazychnaia dramaturgiia*. [New German Language Drama]. *Moskva: Nemetskii kulturnyi tsentr im. Gete*, 109–133, 484 p. [in Russian].
3. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of Modern Ukraine]. [in Ukrainian]. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18586
4. Kyrylova, T. A. (2014). *Stratehii reprezentatsii zhinochoi subiektyvnosti v prozi nimetskykh pysmennyts 1990–2000-kh rr. (na materialy romaniv H. Miuller, M. Maron ta Dzh. Erpenbek)* [Strategies for the Representation of Female Subjectivity in the Prose of German Writers 1990–2000's (based on the novels by G. Mueller, M. Maron and J. Erpenbeck)]. *Dys. kand. filol. nauk: 10.01.04. Kyiv*, 200 p. [in Ukrainian].
5. Leman, Kh.-T. (2013). *Postdramaticheskii teatr* [Postdramatic Theatre]. *Per. s nemets., vstup. stattia i kommentarii Natalii Isaievoi*. M.: ABCdesign, 312 p. [in Russian].
6. Radio Svoboda. [in Ukrainian]. <https://www.radiosvoboda.org/a/888388.html>
7. Shevchenko, Z. V. (2016). *Slovyk hendernykh terminiv*. [Dictionary of Gender Terms]. Cherkasy: vydavets Chabanenko Yu. 2016. <http://a-z-gender.net/ua/ejdzhizm.html>
8. Artikult Theater. [in German]. <https://artikulttheater.de/exstasy-rave/>
9. Constanze Dennig (2003). *Exstasy Rave*. Wien: Thomas Sessler Verlag. [in German]. http://sesslervelag.at/fileadmin/user_upload/flyer_pdfs/Exstasy_Rave_01.pdf
10. European Network in Aging Studies. [in English]. <http://www.agingstudies.eu/page/Mission>
11. Gullette, M. M. (2004). *Aged by Culture*. The University of Chicago Press, Ltd, London, 267 p. [in English].
12. Waxman, B. F. (1990). *From the Hearth to the Open Road: a Feminist Study of Aging in Contemporary Literature*. N. Y.: Greenwood Press, 205 p. [in English].
13. Woodward, K. [1991]. *Aging and Its Discontents: Freud and other fictions*. Bloomington and Indianapolis: Indiana UP, 244 p. [in English].

Дата надходження статті до редакції: 24.02.2021 р.

Прийнято до друку: 20.04.2021 р.